

Філософія дитинства Януша Корчака. Фундаментальні потреби дитини в сучасному суспільстві

Збірник матеріалів

Міжнародної науково-практичної конференції
з педагогіки та дитячої психології

7–8 квітня 2017 року

Київ

ДУХ І ЛІТЕРА

УДК 5.742:159.922.7(063)

Ф561

Філософія дитинства Януша Корчака. Фундаментальні потреби дитини в сучасному суспільстві: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції з педагогіки та дитячої психології, 7–8 квітня 2017 р., м. Київ. К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. 416 с. ISBN 978-966-378-546-2

У цьому збірнику містяться доповіді авторів, які свідчать про універсальний характер гуманістичних ідей Януша Корчака. Головні моральні засади філософії дитини і педагогіки Корчака – цінність людського життя, повага до дитини, до її фундаментальних потреб і екзистенціональних прав. Автори цих доповідей розглядають творчий спадок Корчака у контексті філософії видатних мислителів ХХ століття і нагальних проблем нашого сьогодення. Проблема діалогу дитини з суспільством і навколишнім середовищем, як її розумів Корчак, висвітлюється авторами в трьох аспектах – філософському, психологічному і соціальному, отже цей діалог сприймається як засіб гуманізації життєвого простору дитини і водночас гуманізації самого суспільства. Окрім теоретичного обґрунтування цієї проблеми, автори розповідають про різноманітні інноваційні технології, що допомагають втіленню ідей Корчака в життя. Таким чином, книжка може зацікавити філософів, педагогів, психологів, соціальних працівників та всіх небайдужих до спадщини Януша Корчака й духовного здоров'я нашого суспільства.

**Видання книги стало можливим за підтримки
Європейської Академії ім. Януша Корчака
та Польського Інституту в Києві**

Видавці: Костянтин Сігов та Леонід Фінберг

*Упорядники: Белла Біндер, Юлія Ларіна,
Світлана Петровська,
Марія Прокопчук*

Літературний редактор: Валерія Богуславська

Коректор: Оксана Пашко

Відповідальна за випуск: Анастасія Негруцька

Комп'ютерна верстка: Галина Ліхтенштейн

ISBN 978-966-378-546-2

© автори статей, 2017

© 2017 Світлана Петровська та ін.,
упорядкування

© ДУХ І ЛІТЕРА, 2017

Людмила Меленець (Україна)

УМІННЯ ПЕДАГОГА КОРИСТУВАТИСЯ КАТЕГОРІЄЮ ПРОЩЕННЯ

...жодна книжка, жодний лікар не замінить власної
пильної думки власного уважного спостереження.

Януш Корчак

«Є немовби два життя: одне – поважне, шановне, а друге – менш вартісне, яке ми поблажливо терпимо. Ми кажемо: майбутня людина, майбутній працівник, майбутній громадянин. Що з них буде насправді, що вони колись по-справжньому, всерйоз робитимуть – то все в майбутньому», – такими роздумами починається один із розділів неоціненного твору «Право дітей на повагу» польського лікаря і письменника, педагога-новатора Януша Корчака.

Автор праць із теорії та практики виховання зв'язує будь-яке знання з філософією і, навпаки, здійснює перехід від неї до конкретної галузі знання, а саме – до освіти.

Пропонуємо як майбутнім педагогам, молодим і досвідченим, так і батькам та людям, які сумніваються у правильності своїх поглядів на виховання і любов до дітей, звернутися до спадщини Януша Корчака (справжнє ім'я Генрік Гольдшмідт), зачинателя діяльності на захист прав дітей і повної їхньої рівноправності, читати й перечитувати його твори, роблячи свої висновки завдяки власному уважному спостереженню.

Право на повагу, зневага, недовір'я, неприязнь, тактовність, упертість, примхливість, егоїзм, доброзичливість, правда і кривда, покарання і прощення – ці та інші категорії, на які звертає увагу великий педагог, є особливими когнітивними одиницями, фіксують класи знання, етапи та фактори пізнавального процесу, тому вони входять до системи управління знаннями.

У великому тлумачному словнику сучасної української мови знайдемо пояснення деяким поняттям, а саме: категорія – основне логічне поняття, що відбиває найзагальніші закономірні зв'язки й відносини, які існують в реальності. Уміння – здобута на основі досвіду, знання здатність належно робити що-небудь. Прощення – поблажливість до кого-небудь, скасування кари, помилування.

Чи здобуває майбутній педагог, що стає після закінчення вишу на шлях навчання дитини, здатність користуватися такою категорією, як прощення? Чи набуває він це вміння на основі педагогічного досвіду, що накопичується з роками? Відповідь на ці запитання, на нашу думку, має дати сам педагог, згадавши своє дитинство та приклади дорослих, в яких він сам просив пробащення.

«Ми граємо з дітьми крапленими картами: слабкості дитячого віку б'ємо тузами достоїнств дорослих. Шулери, ми так тасуємо карти, щоб найгіршому, що є в дітей, протиставити те, що в нас добре і цінне». «Ми приховуємо свої вади і вчинки, які заслуговують на покарання». «Дітям не можна критикувати, не можна помічати наших недоліків, поганих звичок і дивацтв. Ми вдаємо з себе досконалість. Безсоромно оголювати і ставити до ганебного стовпа можна тільки дитину». «Це не пуста фраза...: щастя для людства, що ми не можемо примусити дітей підкорятися виховним впливам і дидактичним замахам на їхній здоровий глузд і здорову людську волю».

Необхідно зупинитися, подумати, оцінити, проаналізувати, самостійно дійти висновку, чому в сучасному освітньому середовищі ще актуальні ці думки Януша Корчака і слова про те, що

«школа виробила боягузливість, страх показати, що ти чогось не знаєш», а «сучасне виховання спрямоване на те, щоб дитина була зручна, послідовно, крок за кроком воно прагне приспати, придушити, знищити все, що є волею і свободою дитини, гартom її духу, силою її бажань і намірів». З власного досвіду знаємо: «з віком ростуть обов'язки і вимоги, а виконуються вони найчастіше менше й інакше, ніж ми хочемо», а «все, що досягнуто муштрою, тиском, насильством – ненадійне, непевне, оманливе».

«Як рідко дитина буває такою, як нам хочеться, як часто її ріст приносить нам розчарування! Рідше ми порадники і розрадники, частіше – суворі судді». «Якщо один вибачає, то другий, навпаки, сварить і присікується; крім матері, свою думку про дитину мають батько, нянька, служниця, сусідка; і всупереч матері або потайки карають дитину».

Варто замислитися над словами педагога: «Маленький інтриган буває причиною незгод і непорозумінь між дорослими; завжди хтось незадоволений і ображений». «Негайний вирок і кара дають один наслідок: рідшими, але сильнішими і впертішими будуть вибрики нудьги і прояви бунту».

«Ось похила, по якій котиться вихователь: зневажає, не довіряє, підозрює, стежить, ловить, картає, звинувачує і карає, шукає прийнятних способів, щоб запобігти; щораз частіше забороняє і нещадно примушує; не бачить зусилля дитини, яка старається заповнити чимось аркуш паперу або годину життя; сухо зазначає: погано. Зрідка – блакить пробачень, густі багрянці гніву й обурення».

Маємо надію, що в сучасному світі по такій похилій котиться не багато вихователів. Януш Корчак звертає увагу всіх дорослих на те, що «дитина – це сто масок, сто ролей здібного актора. Наївна і хитра, покірна і гордовита, лагідна і мстива, добре вихована і свавільна, вона вміє так затаїтися до пори до часу, так замкнутись у собі, що вводить нас в оману і використовує це у своїх цілях».

Основою моральної поведінки, вважає Я. Корчак, є вміле керування своїми почуттями. «У сфері почуттів дитина переважає нас

силою, бо вона ще не вміє стримуватися. У сфері інтелекту щонайменше дорівнює нам, їй бракує лише досвіду. Тому так часто дорослий буває дитиною, а дитина – дорослим».

Гуманістичні ідеї творчої спадщини Януша Корчака на початку ХХІ ст. стали предметом дослідження Й. Гайди, С. Денисюк, В. Кушнір. Зокрема Світлана Денисюк зацентрувала увагу на обґрунтуванні Янушем Корчаком нових на той час і актуальних сьогодні етико-педагогічних норм поведінки педагогів, до яких вона зараховує: гуманне, толерантне, уважне ставлення до дітей, що передбачає дотримання їхніх прав; повагу до особистості вихованця і сприяння його гармонійному розвитку; побудову взаємовідносин між наставниками та підопічними на засадах партнерства і взаємовпливу; постійне всебічне вивчення дитини з метою правильного діагностування, прийняття обґрунтованих рішень та вибору; добір найбільш адекватних форм і методів педагогічного впливу; високу культуру поведінки.

Сучасний світ не припиняє пошуку шляхів захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, образ, недбалого і негідного поводження з боку дорослих. Ольга Дибіна вважає, що у досягненні цих цілей велику роль відіграє вивчення природи використання у вихованні дитини мовних конструкцій вибачення, адже в системі використання методів виховання особливе місце відводиться саме мовним засобам педагогічного впливу.

До категорії прощення Януш Корчак приходить аналізуючи у вихованні проблему покарання. Педагог рекомендує використовувати такі мовні конструкції: «Повівся погано, вчинив дуже погано, старайся виправитися!» Він вважає, що вихователь повинен уміти будь-кого в будь-якому разі цілком пробачити, поблажливо поставитися до будь-якого проступку, недогляду, вини. Вихователь вимушений бурчати, кричати, вичитувати, погрожувати, карати – повинен в душі, для самого себе.

Велику роль Я. Корчак відводив особистості вихователя, який повинен постійно займатися своєю самоосвітою і само-

вихованням, щоб бути зразком для наслідування. «Існує помилкова думка, що доброзичливість робить дітей зухвалими, що відповіддю на лагідність буде недисциплінованість і безладдя. Але ж ми не називаємо добром недбальство, невміння й безпорадну глупоту». Вихователя, який невміло піклується про моральність дітей, Я. Корчак називає тираном.

Окрім того, вихователь має бути здатним розуміти, в чому причина негарного вчинку, мотиви, що спонукали дитину до подібних дій, і лише потім звернутися до певних лікувальних процедур, серед яких Я. Корчак називає сердитий погляд, похвалу, догану, пригортання, жарт, поцілунок, казку, словесне заохочення.

За спостереженнями Ольги Дибіної, у сучасній практиці застосовуються такі правила: не карати у стані роздратування і втоми, за підозрою, не підсумовувати кілька вчинків для одного покарання, не докоряти і не нагадувати дитині про минулі покарання і не загрожувати ними, заспокоїти і пояснити, що він вчинив так не тому, що він поганий, а тому, що не зміг пересилити свої бажання.

Ми не претендуємо на вичерпне і визначальне трактування цієї проблеми. Наведені цитати з педагогічного доробку Януша Корчака можуть стати темами есеїв студентів чи старшокласників, які планують присвятити себе педагогічній діяльності; семінарів і диспутів, педагогічних рад і батьківських зборів. Висловлюючи індивідуальні думки та враження з конкретного приводу чи питань виховання дитини, маємо пам'ятати певну заувагу автора: «Книжка з її готовими формулами притупила в нас погляд і зробила думку ледачою: живучи чужим досвідом, спостереженнями, думками, люди так втратили віру в себе, що не хочуть дивитися своїми очима. Начебто те, що надруковано, – одкровення, а не наслідок спостереження – чийогось, а не мого...»

Список літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: Перун, 2007. 1736 с.

2. Гайда Й. Проблеми гуманістичного виховання особистості в педагогічній спадщині Януша Корчака та Антона Макаренка: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01; Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. К., 2004. 20 с.

3. Денисюк С. В. Проблема формування особистості у педагогічній спадщині педагога-гуманіста Януша Корчака (1878–1942 рр.): автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01; Ін-т педагогіки АПН України. К., 2000. 20 с.

4. Дыбина О. Вопросы воспитания в наследии Януша Корчака // Психолого-педагогичні проблеми сільської школи : зб. наук. пр. / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини; [ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.]. Умань, 2013. Вип. 44, ч. 1. С. 204–209.

5. Корчак Я. Правила життя : Педагогіка для дітей та дорослих; пер. Ю. Г. Попсуєнка; худож.-оформлювач Н. В. Величко. Х.: Бібколектор, 2016. 538 с.

6. Кушнір В. М. Провідні гуманістичні ідеї творчої спадщини Януша Корчака у контексті розвитку вітчизняної педагогічної думки : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.01; Ін-т педагогіки АПН України. К., 2004. 20 с.

ЗМІСТ

Привітання

Батя Гілад	6
Барбара Яніна Сохаль	7

Світлана Петровська, Україна ЯК Я ВІДЧУВАЮ КОРЧАКА	8
---	---

Ольга Сухомлинська, Україна ФІЛОСОФІЯ ДИТИНСТВА ЯНУША КОРЧАКА: ЯК МИ РОЗУМІЄМО ЇЇ СЬОГОДНІ	22
--	----

Міхаель Кірхнер, Німеччина ЯНУШ КОРЧАК: РОЗДУМИ ПРО НОВУ АНТРОПОЛОГІЮ ДИТИНИ	30
--	----

Міхаель Кірхнер, Німеччина ЯНУШ КОРЧАК: ДИТИНА ЯК «ІЕРОГЛІФІЧНИЙ ТЕКСТ»	43
---	----

Кельвин Рейвенскрофт, Великобританія ВСТРЕЧА С ЧУДОМ. РЕБЕНОК ОТКЛИКАЕТСЯ НА ПРИРОДУ	55
--	----

Роза Валеева, Росія ЗАЩИЩЕННОСТЬ РЕБЕНКА В ДЕТСКОМ СООБЩЕСТВЕ: ИДЕИ ЯНУША КОРЧАКА В КОНТЕКСТЕ ЕВРОПЕЙСКОЙ ГУМАНИСТИЧЕСКОЙ ПЕДАГОГИКИ	73
--	----

Олена Проскура, Німеччина ЗАХИСТ ДИТИНИ І ДИТИНСТВА – ПРОБЛЕМА ВІЧНА	90
---	----

Белла Биндер, Україна ДИАЛОГ РЕБЁНКА С МИРОМ В КРИЗИСНОЙ СИТУАЦИИ	104
Божена Войновська, Польща ЯНУШ КОРЧАК: ЯК «ДАВАТИ СОБІ РАДУ» З КОНФЛІКТАМИ І ЖИТИ В МИРІ	114
Ольга Медведева-Нату, Канада КОРЧАК. ВОЙНА І СМЕРТЬ: МЕЖДУ ОПЫТОМ І МЕТАФИЗИКОЮ	125
Ядвіґа Біньчицька, Польща КИМ ДЛЯ КОРЧАКА БУЛА ДИТИНА І ЧИМ БУЛО ДИТИНСТВО	136
Ірина Ящук, Україна ПЕДАГОГ-ГУМАНІСТ ПРО МЕТУ І СЕНС ВИХОВАННЯ ДИТИНИ	145
Катерина Приходченко, Україна ПЕДАГОГІЧНІ ІМПЕРАТИВИ У СПАДЩИНІ ЯНУША КОРЧАКА	153
Барбара Яніна Сохаль, Польща ПРАВА ДИТИНИ – КОРЧАКІВСЬКІ ІНСПІРАЦІЇ	162
Іван Єрмаков, Україна ДИТИНА – ТВОРЕЦЬ ВЛАСНОГО ЖИТТЯ	177
Володимир Калошин, Україна ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК НАЦІОНАЛЬНА ІДЕЯ ВІДРОДЖЕННЯ УКРАЇНИ	188
Анатолій Косовський, Україна ВЧИТИ МИСТЕЦТВУ ЖИТТЯ	207
Тетяна Некраш, Ольга Глобець, Україна ЖИТТЄВІ СМИСЛИ ЗМІСТУ ОСВІТИ В СУЧАСНІЙ ШКОЛІ	211
Тетяна Гурлева, Україна ЛЮБОВ І ОБОВ'ЯЗОК У ГУМАНІЗМІ ЯНУША КОРЧАКА	218

Валентина Мисько, Україна ОСОБА ПЕДАГОГА-ВИХОВАТЕЛЯ В СИСТЕМІ ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДІВ ЯНУША КОРЧАКА	223
Людмила Меленець, Україна УМІННЯ ПЕДАГОГА КОРИСТУВАТИСЯ КАТЕГОРІЄЮ ПРОЩЕННЯ	237
Валерія Нечерда, Україна БЕЗПЕКА ЯК ФУНДАМЕНТАЛЬНА ПОТРЕБА ДИТИНИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ (до проблеми підліткової уразливості)	243
Ірина Чудовська, Україна ЧИ ВМІЄМО МИ ЛЮБИТИ ДІТЕЙ, АБО ПРО ЩО НАМ МАЄ НАГАДАТИ ЯНУШ КОРЧАК?	249
Дмитро Пащенко, Україна ЯНУШ КОРЧАК ПРО ГУМАНІСТИЧНІ РИСИ ВИХОВАТЕЛЯ	253
Михайло Савченко, Україна АКТУАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ЯНУША КОРЧАКА У НАВЧАЛЬНОМУ КУРСІ «ЛЮДИНА І СВІТ» У ГІМНАЗІЇ	259
Оксана Животкова, Україна ДОСЛІДЖЕННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ЯНУША КОРЧАКА У СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЦІ	267
Валентина Кушнір, Україна ПРАВА ДИТИНИ У ПЕДАГОГІЧНИХ ПОГЛЯДАХ ЯНУША КОРЧАКА	274
Міхаель Кірхнер, Німеччина «БУДИНОК СИРІТ» ЯНУША КОРЧАКА ЯК «ДІМ ПРАЦІ»	279
Світлана Петрова, Україна РОЛЬ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ТА РАННЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ В СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ-СИРОТИ	299

Ольга Варпаховская, Россия КАК ЛЮБИТЬ РЕБЕНКА. НАЧАЛО	306
Анфіса Дорошенко, Україна РОЗДУМИ ПРО ФІЛОСОФІЮ КОРЧАКА ТА РОЛЬ УЧИТЕЛЯ В ЖИТТІ УЧНЯ	311
Тетяна Лога, Україна КОЛЕКЦІЯ ТВОРІВ ЯНУША КОРЧАКА ТА ЛІТЕРАТУРИ ПРО НЬОГО У ФОНДІ ДЕРЖАВНОЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО	314
Вероніка Кемпе, Україна ІНФОРМАЦІЯ ПРО ЯНУША КОРЧАКА НА САЙТІ ДНПБ УКРАЇНИ ім. В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО. ІНФОРМАЦІЙНО-БІБЛІОГРАФІЧНИЙ РЕСУРС «ВИДАТНІ ПЕДАГОГИ УКРАЇНИ ТА СВІТУ»	317
Світлана Алексеєнко, Україна ЦІННІСНО-СМИСЛОВІ ОРІЄНТИРИ, ПІДХОДИ І ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ГІМНАЗІЇ-ІНТЕРНАТУ У СВІТЛІ ВИКЛИКІВ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ	320
Вікторія Дзюба, Україна РОЗВИТОК ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ГУМАНІСТИЧНОГО ВИХОВНОГО ПРОСТОРУ	330
Галина Сватко, Україна ІНКЛЮЗИВНИЙ ПІДХІД ЯК ОСНОВА ОСВІТИ ДЛЯ ВСІХ ДІТЕЙ	338
Катерина Кондрицька, Україна АКМЕОЛОГІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ, ТВОРЧОСТІ, ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ	348
Кристина Холодницька, Україна РОЛЬ ПСИХОЛОГА В ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ	353
Екатерина Гольцберг, Украина ДИФФЕРЕНЦИРОВАННИЙ ПОДХОД ПСИХОЛОГА К ОБУЧЕНІЮ	356

Юлія Ларина, Україна ВО ЧТО НЕ ИГРАЮТ ДЕТИ	362
Ірина Ніконова, Україна РЕБЕНОК В КУЛЬТУРЕ И КУЛЬТУРА В РЕБЕНКЕ: СВОБОДНЫЕ АССОЦИАЦИИ	369
Анна Двухбабна, Україна СИСТЕМА РОБОТИ БІЛОЦЕРКІВСЬКОГО НВК «МІЦВА-613»	374
Ольга Вовк, Олена Мірошніченко, Ірина Трусій, Україна ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ МІНІ-ТРЕНІНГ	382
Антон Шпільман, Швейцарія ВИХОВАННЯ МОЛОДІ НА ЗАСАДАХ ІДЕЙ КОРЧАКА	396
Ольга Канунникова, Россия ОДНАЖДЫ ПАН ДОКТОР...	399
Список авторів	405